

РЕЦЕНЗІЯ

Філіпенко Наталії Євгенівни

на дисертаційну роботу

Турської Валерії Миколаївни

на тему «**Мода і злочинність: криміногенність та запобігання негативним впливам**», подану на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право

Вивчення дисертації В. М. Турської й опублікованих здобувачкою друкованих праць дозволяє зробити попередній висновок про виконання роботи на достатньому рівні, набуття авторкою вміння ставити й вирішувати значні наукові завдання, самостійно проводити наукові дослідження й одержувати нові знання.

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлюється тим, що соціокультурні чинники дедалі помітніше впливають на деформацію індивідуальної правосвідомості та загальну динаміку правопорушень. Феномен моди вже не можна розглядати виключно як естетичну чи економічну категорію. У кримінологічному вимірі її доцільно розглядати як соціокультурний чинник і фонове для злочинності явище, яке опосередковано детермінує прояви девіантної поведінки.

Соціально-економічні зміни в Україні та світі зумовлюють потребу в оновленні теоретичних підходів до детермінації злочинності та модернізації превентивної діяльності. Розвиток цифрового середовища, використання технологій штучного інтелекту, а також особливості правового режиму воєнного стану змінюють характер суспільних відносин, що вимагає відповідної адаптації правотворчих процесів. За цих умов актуалізується дослідження впливу інтернет-платформ, культу демонстративного споживання (консюмеризму) та візуальних кодів антимоди на формування протиправної мотивації, переважно в молодіжному середовищі.

Належна увага до цієї проблематики відповідає євроінтеграційним зобов'язанням України щодо імплементації норм Європейського Союзу у сфері регулювання цифрових послуг та захисту інформаційного простору від деструктивного контенту, що дозволить ефективніше нейтралізувати негативні соціокультурні впливи моди та підвищити рівень медіаграмотності осіб.

Потребують додаткового вивчення питання історичного генезису кримінологічного аналізу масової культури, класифікація деструктивних модних тенденцій у структурі фонових для злочинності явищ, а також оптимізація взаємодії правоохоронних органів із суб'єктами моніторингу цифрового середовища для своєчасного виявлення субкультурних ризиків.

Комплексний характер дослідження визначає його теоретичну та прикладну цінність для розвитку кримінологічної науки та вдосконалення практики запобігання правопорушенням, зокрема в частині впровадження цифрових інструментів у превентивну діяльність.

Оцінка обґрунтованості наукових результатів дисертації, їх достовірності та новизни. Дисертаційне дослідження «Мода і злочинність: криміногенність та запобігання негативним впливам» містить усі необхідні складові ґрунтовної наукової праці: чітко визначені методи дослідження, критичний аналіз наукових праць, належну нормативну й емпіричну базу, а також результати апробації.

Основні положення, висновки та рекомендації здобувачки є обґрунтованими й логічно виваженими. Це забезпечено використанням широкого кола джерел: науково-довідкових матеріалів, чинного законодавства України, міжнародних стандартів та офіційних аналітичних звітів інституцій у сфері безпеки й інформаційної гігієни, а також фундаментальних напрацювань вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузі кримінології, кримінального права, соціології, психології та культурології. Такий підхід дозволив авторові не лише сформулювати теоретичні узагальнення, а й зацентувати увагу на практичному значенні роботи. Матеріал викладено послідовно й аргументовано, з дотриманням вимог наукового стилю та юридичної техніки.

Комплексний характер роботи дозволив охопити широкий спектр проблем: визначення місця і ролі моди в системі неформальних регуляторів суспільних відносин; розкриття сутності та правової природи її криміногенного потенціалу; обґрунтування ролі моди як фонового для злочинності явища в умовах глобальної цифровізації; окреслення напрямів удосконалення превентивної діяльності правоохоронних органів; вивчення міжнародних доктринальних підходів до запобігання негативним соціокультурним впливам з метою їх впровадження у вітчизняну практику.

Методологічну основу дисертації становить сукупність загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання. Використання діалектичного, формально-логічного, системно-структурного та порівняльно-правового методів у поєднанні з соціологічними методами та контент-аналізом медіапростору забезпечило всебічний і системний аналіз криміногенного потенціалу моди та концептуально-превентивних засад нейтралізації її деструктивних проявів.

Достовірність результатів підтверджується їхньою внутрішньою узгодженістю, відповідністю меті та завданням дослідження, а також репрезентативною емпіричною базою. Зокрема, висновки авторки ґрунтуються на результатах проведеного анкетування 957 респондентів, даних семіотичного моніторингу цифрових платформ (Instagram, TikTok, YouTube) та статистичних матеріалах правоохоронних органів України. Поєднання теоретичних та практичних аспектів у дисертації дозволяє характеризувати її як таку, що має вагому прикладну значущість для кримінологічної політики держави..

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, визначається передусім тим, що робота є однією з перших в Україні комплексних, системних і самостійних наукових праць, у якій проаналізовано феномен моди

як соціокультурного конструкта та фонового для злочинності явища в умовах сучасних суспільних трансформацій та цифровізації.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових концептуальних наукових положень та висновків, запропонованих дисертанткою. Зокрема, сформульовано та обґрунтовано авторський підхід до розуміння «криміногенного потенціалу моди», який розглядається як інтегративна сукупність чинників, здатних опосередковано детермінувати протиправну поведінку через механізми масового наслідування та групової конформності.

Також пропонується авторське розуміння структурно-функціональної матриці моди, що дозволило включити цей феномен до класифікації фонових для злочинності явищ як масштабного соціокультурного та інформаційно-цифрового тла, яке бере участь у деформації індивідуальної правосвідомості.

Окремої уваги та позитивної оцінки заслуговує здійснений автором аналіз специфіки впливу культури масового споживання та віртуалізованого медіасередовища на делінквентність молоді. Слушною є позиція дисертантки стосовно того, що тиражування гіперреальних стандартів успіху в соціальних мережах створює латентний пресинг, маскує криміногенні ризики та виступає каталізатором протиправної мотивації, а також штучно підвищує індивідуальну віктимність громадян через публічну фіксацію елітарного способу життя.

Становить науковий інтерес кримінологічна характеристика деструктивних модних тенденцій у цифровому просторі, яка полягає у виявленні латентних механізмів гламуризації елементів кримінальних субкультур та функціонування «антимоди» як візуального коду протиставлення офіційній правовій системі.

Окрім того, у роботі дістали подальшого розвитку теоретико-методологічні засади профілактичної діяльності суб'єктів запобігання злочинності шляхом обґрунтування необхідності залучення інститутів громадянського суспільства та інтеграції інструментів латентного соціокультурного контролю у загальнодержавні програми профілактики.

Доцільним у контексті дослідження є вивчення міжнародних доктринальних підходів щодо запобігання негативним соціокультурним впливам та регулювання безпеки віртуального простору.

Сформульовані положення та висновки мають як теоретичне, так і практичне значення. Заслужують на підтримку рекомендації щодо вдосконалення превентивної діяльності правоохоронних органів, спрямовані на модернізацію загальнопрофілактичних програм через впровадження інструментів медіагієни, алгоритмів штучного інтелекту та методів аналізу великих даних (Big Data) для раннього виявлення деструктивного контенту в мережі Інтернет.

Таким чином, сформульоване в дисертації наукове завдання реалізовано в повному обсязі, що дозволяє відзначити належну теоретико-методологічну підготовку здобувача та його здатність до системного аналізу складних правових та соціокультурних явищ.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність та дотримання принципів академічної доброчесності. Дисертаційна робота В. М. Турської за своїм змістом повністю відповідає вимогам Стандарту вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» та напрямам наукових досліджень, передбаченим освітньою програмою цієї спеціальності.

Робота є завершеним науковим дослідженням, що свідчить про наявність особистого внеску здобувача у розвиток обраного наукового напряму. Аналіз змісту дисертації показав, що кваліфікаційна наукова робота В. М. Турської є результатом самостійного дослідження, не містить ознак плагіату, фальсифікації, компіляції чи фабрикації. Використані ідеї, результати й тексти інших авторів належним чином оформлені з посиланнями на джерела, а наведені у роботі цитування нормативно-правових джерел, дані аналітики практики відповідають офіційно опублікованим відомостям.

Мова та стиль викладення результатів. Дисертаційна робота виконана українською мовою і відповідає загальним вимогам наукового стилю. Текст характеризується послідовністю та логічним структуруванням, а саме: матеріал системно розподілений між розділами та підрозділами, а поставлені у роботі завдання узгоджуються з отриманими результатами дослідження. Аналітику теоретичних положень та практичних аспектів проведено аргументовано, що призвело до науково обґрунтованих висновків. У роботі використано сучасну юридичну та спеціальну термінологію, що відповідає розвитку правової науки та проблематиці дослідження. Терміни вживаються послідовно, без суперечностей і двозначностей, що забезпечує чітке розуміння викладеного матеріалу та коректність формулювань в її контексті.

Структура роботи. Дисертація побудована логічно, відповідає вимогам до сучасного наукового оформлення і містить анотацію, вступ, два основні розділи, які охоплюють вісім підрозділів, висновки, список використаних джерел, що налічує 212 найменувань, та додатки. Загальний обсяг наукової праці становить 236 сторінок, з яких основний текст займає 163 сторінки.

Оформлення дисертації виконано відповідно до Вимог до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, що забезпечує її структурну цілісність, внутрішню єдність та належну послідовність викладу наукового матеріалу.

Оприлюднення результатів дисертаційної роботи. Аналіз дисертаційної роботи та наукових публікацій В. М. Турської свідчить, що основні положення дисертації, які становлять її наукову новизну, повною мірою відображені у семи наукових працях. Зокрема, чотири статті опубліковані у вітчизняних наукових виданнях, визнаних фаховими з юридичних наук категорії «Б», а три публікації представлені у формі тез доповідей на науково-практичних конференціях різного рівня. Зазначені праці достатньою мірою розкривають зміст та суть основних наукових результатів дисертаційного дослідження.

Наукові висновки, пропозиції та рекомендації є результатом особистої наукової діяльності здобувачки, що підтверджує її самостійний внесок у

досліджувану сферу кримінологічної науки. Внесок автора є вагомим та належним чином відображений у тексті роботи. Таким чином, результати дослідження не лише системно викладені у дисертації, а й пройшли необхідну наукову апробацію у професійному середовищі, що засвідчує їх достовірність та прикладну цінність.

Недоліки та зауваження до дисертаційної роботи. Позитивна оцінка рецензованої роботи в цілому та її окремих положень не виключає можливості та необхідності висунути певні застереження та зауваження щодо позицій, які є спірними, потребують критичної оцінки й уточнення або вимагають наведення додаткових аргументів під час захисту і дають можливість вступити в дискусію з автором:

1. Заслуговує уваги розроблена дисертанткою концепція моди як специфічного регулятора віктимної поведінки індивіда та обґрунтування положення про те, що публічна демонстрація елітарного способу життя в цифровому просторі штучно підвищує індивідуальну віктимність громадян через виникнення ситуацій «візуальної спровокованості». Проте, попри високу теоретичну цінність зазначеного підходу, у роботі недостатньо уваги приділено вивченню віктимологічного потенціалу окремих молодіжних субкультур, де слідування внутрішнім деструктивним модним стандартам чи візуальним маркерам «антимоди» може не лише провокувати корисливі зазіхання з боку третіх осіб, а й суттєво підвищувати ризик самодеструктивної або аутоагресивної поведінки самих представників цих груп.

Вважаю, що більш глибокий аналіз специфіки групової віктимності неповнолітніх під символічним пресингом медіасередовища дозволив би оптимізувати запропоновані автором практичні рекомендації для підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України.

2. Логічним та обґрунтованим постає проведений дисертанткою аналіз впливу соціокультурних чинників та індивідуалізованих інформаційних середовищ на формування правосвідомості й деформацію ціннісних орієнтацій особистості. Водночас у роботі недостатньо уваги приділено дослідженню та розв'язанню прикладних проблем мобінгу (цькування) на робочому місці, зумовлених невідповідністю працівників панівним у корпоративному середовищі модним трендам, неформальним стандартам зовнішнього вигляду чи жорсткому дрес-коду. Зазначені деструктивні практики психологічного тиску та соціальної ізоляції працівників у трудових колективах нерідко виступають чинником латентної детермінації правопорушень проти особистості або майнових посягань.

Більш детальний кримінологічний розгляд механізмів трансформації соціокультурного пресингу у професійному середовищі та його впливу на загальний рівень делінквентності дозволив б суттєво підвищити превентивний потенціал індивідуально-профілактичних заходів, а також оптимізувати рекомендації щодо розроблення корпоративних програм цифрової та психологічної гігієни для суб'єктів господарювання різних форм власності.

3. Науковий інтерес викликає здійснений дисертанткою аналіз міжнародних доктринальних підходів до розуміння соціокультурних чинників

делінквентності та вивчення європейського досвіду правового регулювання цифрового простору й безпеки медіасередовища. Проте, попри загальну позитивну оцінку цього аналізу, у роботі недостатньо уваги приділено вивченню прикладних зарубіжних моделей і практик взаємодії правоохоронних органів із представниками ІТ-індустрії та цифрових гігантів.

Вважаю, що дослідження конкретних міжнародних кейсів щодо латентного соціокультурного контролю та досвіду роботи поліцейських підрозділів інших країн (наприклад, досвіду превентивного кібермоніторингу) дозволило б детальніше обґрунтувати механізми адаптації цих інструментів до вітчизняних реалій та надати більш чіткі організаційні рекомендації для Національної поліції України в частині координації OSINT-моніторингу з міжнародними партнерами.

Загалом, висловлені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованого дослідження, оскільки більшість із них належить до дискусійних питань які не торкаються основних, концептуальних положень дисертації, або ж мають рекомендаційний характер.

Висновок про дисертаційну роботу. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що дисертаційна робота здобувачки ступеня доктора філософії Турської Валерії Миколаївни на тему «Мода і злочинність: криміногенність та запобігання негативним впливам» виконана на належному науковому рівні, відповідає вимогам академічної доброчесності та має завершений характер самостійного наукового дослідження.

За своєю актуальністю, рівнем наукової новизни, теоретичною і практичною значущістю дисертація повною мірою відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами). У зв'язку з цим дисертаційне дослідження рекомендується до захисту на засіданні разової спеціалізованої вченої ради, а її авторка – Турська Валерія Миколаївна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензентка:

професорка кафедри права

гуманітарно-правового факультету

Національного аерокосмічного університету

«Харківський авіаційний інститут»

докторка юридичних наук, професорка

Наталія ФІЛПЕНКО